

ARTEA ZIENTZIA IKUSKIZUNAK

ARTEA

JESUS GIL MASSA

ARS EROTIKA

Bilboko Mertzetarren komentu hondatua Kultur Etxe bihurtu denez geroztik, aparteko tokia eratu da erakusketa bereziatarako. Garai bateko espazio barroko, ixil eta bakarzalea, otoitz-leku gisa erabilia zena, hautsita geratu da harrez gero: oinplanoa eta paramentuen beheko aldeak hasierako erai-kuntzaren adierazgarri dira oraindik, baina altuera erdian erai-akitako zorua, zati batzuetan bakarrik errebotatua, itogarri gertatzen zaio bisitariari, eta edifizioa oro har aurkitzen den egoera eskasak ia-ia ziztrinkeri eta armoni ezaren topagune izateko egina dagoelako itxura ematen dio eraikinari. Horregatik aukeratu zen agian toki hau, aproposena zelakoan, torturare n inguruko erakusketa bat bere baitan hartzeko lehenik edo erreptilei buruzko beste erakustaldi bat jasotzeko gero; ezin esan

daiteke oraingoan hautatu den gaia, sexua antzinate klasi-koan alegia, berezitasun txikiagokoa denik.

Artea bizitzaren alderdi ia guztiak adierazteko balio duen mintzaira unibertzala dela esan ohi da; artista ona bada, edozein gai, hutsal nahiz garrantzitsu, gertatzen da baliagarri. Arteak errealitatea eta ametsak, gizabanakotasuna eta kolektibotasuna, sakratu nahiz profanua dena, estasia eta, zergatik ez, baita sexua ere, adieraz ditzake. Eta Bilbon aurkeztutakoa, *malgré tout*, oso adibide ona da.

Erakusketa honetan arte klasikoan puntakoak diren hainbat obraren kopiak —kalitate aldetik desberdintsuak— bildu ditu, amankomuneko ezaugarria gai erotikoa izan dutelarik. Munduko museorik sonatuena keramikak, terrakotak, erliebeak, freskoak eta mosaikoak ikusi dira Bilbotik igaro den erakusketa ibiltari honetan erreproduzitura, ikuslea greko-erromatarren ohitura zibilen ezagupidean jarri nahian, besteak beste. Baina erakusketa hau, publizitate-baliabide handiz zabalduta, zerbait gehiago izan da aldi berean, alegia, artea publikoari hurbilazteko bitarteko bat, hurbiltze hori gai hau komentatu zahar batean aurkeztu izanak eragindako morboaz baliatuz lortzen bada ere. Fantasia erotikoa, bizi-poza, arduragabetasuna, eta abar, arte-lanetan isladatzen dira, lehen mailako arte-lanetan gainera. Mundu klasikoaren kulturak, tabu sozialetatik gurea baino aldenduagoak, ez du bereizketarik egiten arte handiaren eta pornografia merkearen artean; horrela, autoasetasuna, homosexualitatea, zoofilia edo prostituzioa bezalako gaiak, itxuraz transzendentegoa eman dezakeen beste edozein gai bezala izan dira landuak; Amasis edo Trittolemoko pintoreen keramika apartak adibide bikainak dira zentzu horretan.

Kultur eskaintza honen aurkezpena ez da, ordea, behar bezain ona izan. Egia da ikusleari ez zitzaizkiola originalak aurkezten, kopiak baizik, baina ez da ahaztu behar egoki landutako kopia batek balio didaktiko ukalezina duela (Frantziako monumento historikoen museoa aipa dezakegu) eta begirune handiagoa ere zor zaiola kopiari. Bilboko erakusketan ez zen behar adinako ardura eta arretarik; gaien aurkezpenak zainduagoa behar zuen izan argibide-panelak jarriz ikusleari obren

esanahiaz jabetzen laguntzeko —jarritakoak laburregiak ziren—, eta piezek argi egokia behar zuten nabarmenduagoak eta estetikoki gozatuak izateko. Laburki esanda, mendebaldeko kulturaren sorburuetara ohi ez bezalako modu batez hurbiltzeko eragingarri bikaina izan zitekeen erakusketa hau, oro har, anekdota hutsean gelditu da askorentzat.

«ARTELEKU»REN URTEKO LANA

Euskadi berpizkunde ekonomiko baten premian dagoela ageriko gauza da, baina ez dugu hori zertan komentatu beharrik, ez baita hau, gainera, lekurik egokiena horretarako; kultur eta arte-arloan berpizkunde bat behar dela ere agerikoa dugu, nahiz eta hau pertsona-kopuru gutxiagoren kezka izan gehienbat, herrialde bat kulturalki eta artistikoki berpizteko inbertsio itzelak behar direla sinesten hasten ez bagara behintzat. Oso litekeena da Bilboko museotzarra zabaltzea lagungarria izatea Euskal Herriko bizitza artistikoa indarberritu dadin, baina paradoxa Donostian dugu, bertan ez baita ia azpiegitura museistikorik, ez dago Artearen Historia edo Arte Ederrak ikasteko tokirik eta —beharbada guzti horrengatik— hortxe egiten da arte garaikidearen aldeko lan gehiena. «Arteleku» dugu horren erantzule.

Laguntza ofizialak (Gipuzkoako Foru Aldundiarenak) eta bakarren batzuen gogo beroak ahalbideratu egin dute bere adineroa frogatua duen erakunde honen garapena. Arte-munduari lotutako arlo guztiak lantzen dira bere ekintzetan, argitalpenak, tailerrak, hitzaldiak, mahainguruak, erakusketak, etab., ekintza artistikoa, sormena eta gogoeta sustatzen dira eta, batipat, profesionalen eta zaletuen arteko topaketa bultzatzen da artearen inguruan, giro sortzaile eta arteen benetako foro bihurtuz. *Zehar* izenarenkin bi hilabetero kaleratzen duen aldizkariak, interesgarria bezain gutxi zabaldua denak, guzti horren informazio zehatza ematen du.

Ez da gure asmoa zabalduriko ekintza anitz eta desberdinak urte bukaera honetan aztertzea, baina balantze bat egitera iritsi gabe, horietako batzuk gogora ekartzea komeniko litzateke.

IRAGANARI BEGIRA

«Arteleku» nekimenen ezaugarri esanguratsuenetako bat, artearen historia edo estetikari buruzko eztabaida sortzean, gaiaren inguruan garatzen dituen ekintza-ugaritasunean datza.

Futurismoari eskainitako tratamendua dugu horren adibide garbia. Gai honen inguruan 1991. urtean antolatutako mintegiak jarraipena izan du aurten ere; lehenengoa gaiak sortu zuen interesaz eta testu eskasiaz ohartzeko baliagarria izan baldin bazen, bigarrenak eta haren ondorio logiko gisa, *Begirada Urduria* izeneko liburuaren argitalpena ekarri du, non Javier San Martinek hautaturiko idazki eta testu futuristak biltzen diren, hitzaurreak eta oharrak ere bereak direlarik. Liburu bat argitaratu eta modu nolabait akademizale batez aurkeztea egintza hotza gertatu ohi da beti, baita askotan oihartzun sozial eskasekoa eta, jakina, osagai estetikorik gabea ere; kasu honetan, ordea, «happening» delakotik oso gertu dagoen ekintza batek inguratu eta bete egin du zentzuz testu-bilduma bat, Futurismoa bezalako fenomeno kultural konplexu bat, abangoardia historiko ukaezina eta, Dadaismoarekin batera, eguneroko bizimoduan benetan sartu den bakarra, publikoari hurbilduz. Zentzu honetan, moda futuristako desfilea (Amaia Castrillo diseinatzaileak interpretatua) eta menu futurista baten dastapena (Sukaldaritza Eskolak prestatua) teoria estetikoak bizitzaren aspektu guztietan uztartzeko saio futuristaren adierazgarri bizia izan ziren.

Walter Benjamin-i bere jaiotzaren mendeurrena dela eta eskainitako omenaldiak hainbat ekintza ere ekarri zituen batera. Ez zen hau pentsalari alemaniar honi bertan egiten zitzaion lehena, 1990ean jada mintegi bat burutu baitzen *La tensión de la forma* izenburupean; aurtengo omenaldian eta gaiari berriro heldu nahian, «*Walter Benjamin. Denbora, Mintzaira, Metropolia*» izeneko liburua aurkeztu zen, Francisco Jarauta-k, José Jiménez Remo Vodei-k eta José Luis Brea-k lehen aipaturiko mintegian esandakoak hemen jasotzen direlarik. *La línea de Portbou* bideo-instalazioa eta *La última Frontera* pelikularen proiektzioa omenaldiaren parte izan ziren W. Benjamin-en bi gertakizun gogora ekarriz: Pirinioetatik egi-

niko pasaera eta bere suizidioa Portboun errepatriatua izango zela jakitean.

MUSEO BAT PROIEKTATZEA

«Arteleku»k, bestalde, lankidetzan aldi bat hasi du Donostiako Arkitektura Eskolarekin —emankorra izango den aldi bat seguraski—. Joan den uztailean *Museo bat Proiektatzen* izenburupean burututako erakusketa izan da aurreneko esperientzia. Museo baterako proiektu bat egitea, gizakiaren manifestazio artistikoak mirestu, gozatu eta birsortuak izateko leku bat proiektatzea, erronka handia da, eta erakusketaren koordinatzaileek agertu dutenez, XX. mendea hiltzorian dagoela museo bat planifikatzea sorketa arkitektonikoaren esentzia bihurtzen da.

Arkitektura Eskolako azken zikloko ikasleek museo bat leku jakin batean nola ezarri landu zuten, era askotako irtenbideak eskainiz. San Telmo Komentu dominikar zaharra bi sekzio desberdinetan —Etnografia eta Antropologia batetik, eta Pintura eta Eskultura bestetik— antolatutako multzo museistiko bezala berregituratzea zen gairik beharreko lehen arazoa. Espazio urbanoaren berregituraketa, museoaren fatxada zaharraren integrazioa, San Vicente Eliza, Urgull mendia eta hain egoera eskasean dagoen Zuloaga plaza erantsi behar zitzaizkion zailtasunen zerrendari. Bigarren supostuan, Gasteizko ertaroko alde zaharraren erdialdean kokatuko zen pintura-museo baterako proiektua prestatu behar zen, aparteko multzo urbano bateko sektore andegatu batean egin beharrekoa hain zuzen. Azken ariketa gisa, *leku bat* berreraikitzea zen, horretarako Ziortzako Kolegiataren aktuazioa jarri zitzaielarik, beste bi supostuetan bezala, zaharra eta berria elkarlotuz egin behar zutena.

Esperientzia hau bi aldetatik gertatzen da interesgarri: bate-tik, Zaharra eta Berriaren artean eta Arkitektura eta Artearen artean (Arkitektura bai Artetzat eta bai arte edo arte-lan desberdinak biltzen dituen markotzat hartuta) dauden erlazioekiko kezka bat dagoela erakusten duelako, eta bestetik, euskal arkitektoek soluzio anitzak proposatuz nolako kalitate-maila lortu duten agerian gelditzen delako.

«CARRYING» EKINTZA

Beste zenbait aktibitate, pintura, eskultur edo litografi tailerrak kasu, ekintza artistikoaren sortzaile bihurtzen dira gaur eta hemen. Baina ekintza artistiko hau ez da tailerren baitara mugatzen, oihartzun soziala bilatzen du eta, honekin batera, baita gizartearen inplikazioa ere. Pepe Espaliu-k zuzentzen duen eskultur tailerra eta bertatik abiatu den «Carrying» ekintza delakoa adibide ona dugu.

Ekintza hau joan den Irailaren 26an burutu zen. Bi lagun berrak HIESak jotako gaixo bat —Pepe Espaliu bera— garraiatu behar zen lurra ezein momentutan ukitu behar ez zuela. Donostiako erdialdetik aurrez prestatutako bidea luzera berdineko tarteetan zegoen banatuta, eramaileak txandaka aritzen zirelarik. Ekitaldia amaituta pankarta handi bat zabaldu zen euripean Alderdi Ederreko lorategietan, HIESak hildako pertsonen izenak erakutsiz. «Carrying» hitzak, literalki, *garraiatzen* esan nahi du, orainaldian burutzen den ekintza bat adierazten du; ideia hau EEBBetan egin ohi den zerbaitekin hartu da: sendabiderik ez duten gaixo hauek garraiatuz, eramanez, ekarriz, garbituz, jaten emanez, eta abar, laguntza bat eskaini nahi zaie, elkartasuna eta mugimendua adierazi nahi duen ekintza bat burutu. Espaliu-k berak esan duen bezala, erreakzioak sortarazi nahi dituen salaketa hau angailaren ideian dago oinarrituta —ohorearen angaila, gaixoaren andak—.

Espaliu-ren ustetan, HIESak zerbait positiboa ekarri egin dio arte munduari, zeren eta 80ko hamarkadako artistaren individualismoa baztertzeaz batera —marketina eta merkaturaren kezka nagusia— arte-mundura iristen diren elkartasun-erreakzioak ere eragin baititu salaketa eta konpromezua lan kolektibo batean isladatuz. Artea, beste gauza batzuen artean, gizakiak ingurunearekiko duen erantzuna baldin bada, HIESa ere ingurune horretakoa da gaur eta hemen, eta gaixotasuna hor egoteak artearekiko konprometituagoa den mintzaira bat sor dezake, eta salaketan oinarritutako erantzun artistiko bat eskatu hipokresia eta beldurraren aurrean.

Beharbada horregatik agertzen da Espaliu fidakor: «Artea gizartearen azken zatia da gaur, herri-kontzientzi mailan interes gutxien sortzen duena, axola gutxien duena, transzen-

dentzia gutxien duena. Dena den, artistaren lanarekiko konfindantza eroari eutsi egin behar zaio. Nik uste fikzio batean mantendu behar dugula, mundua eta errealtatea aldatzeko gai garela, hain zuzen».

Euskaratzailea:
JUAN MARI BECERRA

ZIENTZIA

INAKI IRAZABALBEITIA

PEENEMONDE, 1942

Joan den urriaren 3an Alemaniako Peenemonde hirian kohete-hegaldi baten 50. urteurrena ospatu zen. Ospakizun handia izan nahi zuena, txikerra izan zen, baiezkoa emandako gonbidatu asko ez baitziren, Alemaniako prentsaren presioen ondorioz, bertaratu. Zein da bada, dioxosozko kohetea? Hitler-en arma izkutueta bat, V2 izenekoa hain justu. Kohete horiek Londres eta beste hirietara jaurti zirenean 2.754 lagun hil eta milaka zauritu zituzten. Beraz, zergatik ospatu?

Ekitaldiaren antolatzaileak asko harritu dira ospakizunak harrera txarra izan duelako. Ez dituzte sortutako kontrako erreakzioak ulertzen. Antolatzaileek V2ak geroxeago sobietarrek zein estatubatuarrek garatutako lehen kohete espazialen aitzindariak izan zirela diote eta hauxe erantsi: «Kohete txarrik edo onik ez dago. Arazoa jendeak gaizki erabiltzea da». Hau Fernandoren egiak baino ez dira. Izan ere, gerra gorrian Hitler-entzat (beste edozeinentzat berdintsu) koheteak egiten badiharduzu, gozokiak banatzeko ez direla izango argi eta garbi daukazu. Are gehiago, SSKo maiorea bazara eta Wernher von Braun baduzu izena.

Wernher von Braun-ek, beste askok legez, Peenemonde-ko zentruan aritzea beste erremediorik ez zuela izan eta bere asmoa eta ametsa beti, gizakia espazioan jartzea izan zirela aldarrikatzen zuen aukera ematen zioten une orotan, ge-

rra-garaiko bere lantegia zuritu asmoz. Barregurea ematen didate horrelako aldarrikapen inuxenteek, ez bakarrik ezkutatzen duten gizatasun-ezagatik, baizik eta guk horiek sines-teko bezain ergelak garela uste dutelako adierazpenen egileek. Gauza bera pentsatuko zuten hain segurki, gerra ostean ugazaba berri izan zituen estatubatuarrek. Alabaina, ez zitzaien askorik axola izango, EEBBen handitasunerako koheteak egiten jarri baitzuten lanean.

V2a ez zela zientzia apolitiko inuxentea agerikoa da. Teknologia politiko hutsa zen ezpairik gabe. Peenemonde-ko taldeak fisikaren oinarri teoriko ezagun batzuk erabili zituen gerra-arma bat egiteko. Oso ondo egin zuten lan eta hori ukatzerik ez dago. Egungo espazioaren esplorazioaren oinarri teknikoak jarri zituzten gainera. Hala eta guztiz ere, ez da, nere aburuz, ospatzeko moduko ekimena.

Bukatzeko, Tom Lehrer komiko satiriko estatubatuarrak 1960ko hamarkadan idatzitako kanta baten leloa ekarriko dut hona, saldu nahi digute zaldi errena oso egoki azaltzen du eta. «*Once they go up, who cares where they come down? That's not my department -says Wernher von Braun.*» (Gorantz abiatu eta gero, non eroriko zeini axola dio? Ez da hori nere saila -Wernher von Braun-ek dio.)

BATEN BA AL DAGO?

Unibertsoan bakarrik al gaude? Bizia beste nonbait ere garatu al da? Eta garatu bada, izaki inteligenterik eman al du? Antzeko galderak makina bat bider jarri dizkio gizakiak bere buruari eta, datu zehatzen ezean, arrapostuak bariatuak, anitzak eta tankera guztietakoak izan dira. Biziaren singularitatea (Lurrean baino ez da garatu) aldarrikatzen dute batzuek, aniztasuna besteek ordea. Azken hauekin nago ni. Baldintzak egokiak badira, bizia unibertsoko edozein txokotan sor daitekeela uste dut eta gure planetari eta bere jatorri eta bilakabideari buruz dakigunari begira, bizia garatzeko baldintzak non-nahi daude unibertsoan.

Bizi estralurtarraren aztarnen bila hasi da joan den urriaren 12an NASA \$100 milioi kostatuko den SETI izeneko proiektu-

tuaren bidez. Proiektu honek ez du jaurtigailu kementsurik edo zunda espazial sofistikatuaren beharrik, lurraren gainazaletik egingo baita bilaketa. Bizi estralurtarraren bilaketa irratiteleskopioen bidez burutuko da, zibilizazio estralurtarrek espaziora bidalitako irradi-seinaleak detektatu nahi direlako. Horrela egitearen arrazoiak eta proiektuan usatuko diren baliabideak hemen azaltzeko asmorik ez dut eta irakurleak arazoan sakontzeko gogorik badu, *Elhuyar. Zientzia eta teknika*. aldizkariko 1993ko urtarrileko alea irakurtzeko gomendioa luzatzen diot.

Espazioko irradi-seinaleak detektatu gura izatea, espazioko telefono-lineak zulatzea dela esaten dute SETIren kontra daudenek eta gonbidatuak izan ez garen elkarrizketan belarria sartzeak arriskutan jar gaitzakeela erantsi. Gurea baino askoz ere garatuagoa dagoen zibilizazio batekin harremanetan jartzen bagara, hura irentsi egingo gaitula esaten dute eta «*begira Ameriketako indioei jazotakoa bestela*» azpimarratzen dute. Hauek izaki inteligente hipotetiko horiek *Alien* filmeko muntrotzar odolzalearen modukoak dakuskite.

NASAKo eta SETI proiektuaren beste hainbat erakunde sustatzaileetakoek nahiago dituzte ET moduko balizko estralurtarrak irudikatu eta horien artean muturreraino joaten direnak Lurraren salbatzaile moduan jartzen dituzte. Erljio berria ote?

Bi jarre rok desegokiak eta sinpleegiak direla ez dago dudarik eta ezezagunaren aurrean agertzen diren arketipo tipikoak dira. Norbait topatzen badugu, ez deabru ezta jainko ere ez da izango.

Aurkitzen badugu, zer? Bakarrik ez gaudela ziurtzat jo ahal izango dugu bederen. Eta aurkitzen ez badugu? Oraingo egocera berean izango gara, biziaren singularitatearen kontra edo aldeko argudioek sendo iraungo dute. Toki egokian eta une egokian bilatzen jakin ez dugula esatea baino ez dugu izango.

Aurkitutakoan komunikazioa posible izango al da? Izarrrarteko mintzakideei telefono-linea luzatu egin diegula adieraztea komenigarria izango ote den ikusi beharko litzateke lehen-lehenik. Horretan ere adostasun-eza dago eta batzuek «*Hemen gaude*» moduko mezua lau haizetara zabaldu beharko genukeela grinatsuki defendatzen duten anartean, beste batzuek, zuhurrago jokatu, zain eta adi gelditzea gomendatzen dute. Eztabaida horrek irtenbide xamurrik ez du, bestalde.

Gainera, nola komunikatu? Izaki inteligente estralurtarrekiko komunikatze-ahalmena, tribu primitibo baten kideen eta gizaki zibilizatuen arteko komunikatze-ahalmenarekin aldaratzea nahikoa eritzi zabala da nik uste, horretara bultzatu baitute zientzi fikziozko idazleek besteak beste. Alabaina, gogora ekarri nahiko nuke batek egin zuen konparazioa, zeren eta hark gizakion eta izaki inteligente estralurtarren arteko komunikazioa, barraskiloen eta gizakion artean dagoenetik gertuago egon litekeela goian aipatu kasutik baino esaten baitzuen.

NATURE

Nature ospe eta izen handiko zientzi astekari britainiarra da eta, akaso, irakurleak bere berri badu jada, egunkari eta aldizkarietan sarritan aipatzen baitute iturri zientifikoaren jatorri gisa.

Hala eta guztiz ere, ez dirudi *Nature*-ko arduradunek lozorroan jausten direnik. Izan ere, duela hilabete batzuk, aldizkariaren harpidetza egitera gonbidatzen ninduen foiletotxo bat jaso nuen. Bertan, datu txit interesgarriak ageri ziren. Alde batetik, aldizkariaren hedadura azpimarratzen zen, mundu osoko 52.000tik gora zientzilari bere harpide direla aipatzen baitzen. Ez da bada, marka makala! Eta bestetik, kalitatea ere erakusgai jartzen zuen, 1950etik hona 160 nobel saridunek 1.200 lanetik gora argitaratu omen dituztelako bere orrialdeetan.

Alabaina, ni gehien harritu ninduen ondorengo hau izan zen: 1991n argitaratutako zientzi artikuluetako bibliografian gehien aipatutako 10 artikuluetatik zazpi *Nature*-n argitaratutakoak direla. Jakina, artikulua bat aipatua izateak azaltzen den lanaren kalitatea bermatzen du.

Horrek erreflexiorako puntu polita jartzen du mahai gainean. Ospe eta prestigiozko artikulua aldiak bakar batean metatzea zientziarentzat onuragarria al da? Ene iritziz ez, horrek monopolio eta monolitismoarako bidea ematen duelako. Ez pentsa *Nature*-n ez beste aldizkari batean argitaratzeak lanari bigarren mailako zigilua jartzea gerta litekeela (espero dezagun horrelakorik ez jazotzea) esaten dudanik, baizik eta

zientzian garrantzizkoa dena oso zabalera txikiko bidean abiatzea jazo litekeela. Aldizkari guztietan zuzendaria eta *referee*-ak daude eta horiek lerro jakin bat ipintzen diote, zer publikatu eta zer ez deliberatuz. *Nature*-n ere horrelakoak daude eta, guztiek bezala, beren ideia eta grinak dituzte. Gerta liteke, bekak eta dirulaguntzak ematen dituztenen iritziz adibidez, eskatzaileak *Nature*-n argitaratu duen ala ez, edota proposatzen duen ikerbidea aldizkari horretan bultzatu edo argitaratzen direnen lerroan dabilen ala ez, pisu handiko argudioa izatea balantzak alde batera ala bestera egiterakoan.

Nature-ntzat ez, zientziarentzat ordea bai, oso onuragarria liteke, 1992an aipu gehien jasotako hamar artikulua hamar aldizkari desberdinetan publikatuak izatea.

BUZTINEZKO OINAK DITUEN ERRALDOIA

Elhuyar. Zientzia eta Teknika aldizkariaren azaroko alean oso datu interesgarriak argitaratu dira munduko bost estatu pisuenetakoen baliabide-erabilpenari buruz. EEBB, Japonia, Alemania, Frantzia eta Erresuma Batuko Barne-Produktu Gordinak 1989an hainbat alorretan nola banatu ziren adierazten dute datuok.

Gutziz deigarria da, EEBBk bere BPGaren %65,5 defentsa-zereginetan erabili zutela eta soilik %3,8 industri ikerketan. Beraz, EEBBtako ekonomiak defentsarekin eta ondorioz, armagintzarekin, duen erlazio estua argi eta garbi nabarmen-tzen da. Hortik letorkioke akaso, gerra hotza amaitu ostean dituen arazo ekonomiko larriak eta kontsumo-produktuen fabrikazioan pairatzen duen desoreka.

Estatistika horren beste muturrean, EEBBen bi merkatal eta industri lehiakide handienak daude, Alemania eta Japonia hain zuzen ere. Hauek, askoz ere gutxiago gastatzen dute defentsan, %9 eta %19 hurrenez hurren eta aitzitik, industri ikerketan nahikoa gehiago inbertitzen dute, %13,8 Japoniak eta %20,7 Alemaniak. Gainera, espazio-ikerketan ere, Japonia eta Alemania EEBBak baino gehiago inbertitzen ari dira proportzionalki: EEBBak %7,3, Alemaniak %8,5 eta Japoniak %11,1.

Bestetik, Alemania eta Japonia munduko ekonomiaren menperatzaile eta bultzatzaile dira. Hortaz, datuoi begira, ekonomia sendoa izateko jorratu beharreko bideetako bat argi eta garbi dager, industri ikerketa sendoa izatea, alegia.

IKUSKIZUNAK

BEGOÑA DEL TESO

DONOSTIAKO ZINEMALDIA: ZIRKO MOMORROA

Lerro hauek idazten ari naizenean, azaroaren azken igandean alegia, Venezia, Cannes eta Berlin-ekoen parekoa izan nahi bide duen Donostiako Zinemaldia buru gabe dago. Rudi Bernet-ek, belgikar pikaro alenak, zeluloidearen usaina nolakoa den ere ez dakienak, Flandeserako bidea hartua du dagoeneko, indeminizazio moduan jasotako bost milioi t'erdi poltsikoan dituela. Egoera normala oso. Txit arrunta burugabetasun hau zeren eta Donostiako Zinemaldiak ez baitu ez bururik, ez hankarik, ez helbururik, ez buztanik, ezta zeluloidezko ideologia-rik edota nortasunik ere. Aspaldi ohitu zen horrela bizitzen. Abendua izkina batetik guri begira zegoen garai hartan, Ordez-kari orokorra izana zen Diego Galánek hitz eginda zeuden jada Alkate jauna, Kultura Foru diputatua, Joseba Arregi eta Espainiako Kultura Ministeritzatik bidalitako bozeramailea. Baiezean egon ziren denak, duda-mudatan.

Lau urtez iraileko zinemaldia bideratu zuen emakume endredamakilak, Pilar Olaskoagak alegia, Urumea ondotik arrapaladan, itsumustuan, arineketan joan zenak, ez zuen eskaintzen zioten kargua onartu. Bidezko eta taxuzkoa erabakia. Birmoldaketa sakona bezain krudela behar du Zinemaldiak. Hori gabe, bertan ibili denak ez du begi garbiekin eta asmo ondraituekin bueltatzerik. Airea bera dago ustelduta. Egiturak darka. Langileak... fineziaz esateko, gutxienez... aspertuta. Oraino, ondo goaz. Fin jokatu zuen, antza, Diegok baina Donostiako zine-karriketan izaten diren kontu eta ipuin guzti hauek

beti izaten dute jarraipen desastrosoa. «Ez» esan orduko «baina» ahoskatu zuen ahopeka. Beranduxeago baldintzazko adierazpenak etorri ziren. Agian, baliteke, akaso, benturaz, apika... «aholkulari» izan zitekeen. Egon eta ez izan. Izan eta ez egon. Beste norbait —hain zuzen ere, berak plazaratutako izen bat, Manuel Pérez Estremera— egongo litzateke argitan, plazan, Diegok berak proposaturiko lantaldearekin (lau urtez berarekin lan egin zuen hirukote serioa, egia esan behar bada). Galán jauna, galant teloiaren beste aldean, ilunpean geratuko litzateke. Izan eta ez izan. Bai baina bai, ez baina akaso.

Nik badakit ordezkarri nagusia izan zenak zineaz eta zinemaldi baten martxaz duen jakinduria zabala dela. Aspalditik ezagutzen dugu Donostiari eskaini dion talde horren trebezia (José Mari Riba, kasu, Kosta Urdineko irudiaren munstroarentzat ibili da aukeratzailer). Prozedura da, ordea, gustokoa ez dudana. Bai, ez. Auskalo. Agian... Irrigaria, barregarria, laidagarria, inkluso. Baina ez Diego Galánen aldetik soilik. Denek, politikari guzti horiek, norabaidea galdu dute, zalantzetan, zinea zertan den ideiarik eduki gabe, botere-gramotxo bat gehixeago lortu nahian, zirko ero batean. 1993an Zinemaldiak 41 urte beteko ditu eta oraindik hezi gabea, heldu gabea, lekurik gabekoa dela esango digute aitzakiaz, esango digu auskalo nork. Bai pena, bai tontakeria. Zinea askotan jolasa bada ere, zinemaldiak azoka, eskaparate, jaialdi serioak izaten dira, oro har.

Donostiakoa, berriz, sekula haziko ez den ume koskorra izango da eta gu, seguraski, neke-neke eginda aldenduko gara berarengandik. Bitartean, Europako zinemaldi erraldoi guztiak —Berlin, Cannes— martxan daude dagoenekoz. Ez dugu/te ikasiko, ez. Izugarria!

TXOTXONGILOA, JAINKOENGANAKO ZUBIA

Hamar urtez ibili dira jolas eta olgetan, borroka eta jira-biran txotxongiloak Tolosako kale, kafetegi, areto eta bazter guztiak nahasten. Bertako Nazioarteko Jaialdiari esker, pixkanaka, gutxika, beraiengan zegoen tradizio milurtekoaz ohartu da haienganatzen zen jendea.

Harizko panpinak, gomazkoak, eskularruak besterik ez zirenak, makilen bitartez mugitzen zirenak eta bere manipulatzaileekin bat eginda banaezinak ziren haiek... Hamaika bitarteko desberdin, teknika-eskukada galanta... Gizakiaren eta panpinaren arteko uztartze «aldrebes» horren logikaz, beharraz, ezinbestekotasunaz, jabetu ginen Leidor, Iparra eta Igarondo antzokietako butaketan. Galdera anitz —batzuk oraindik erantzuteke— plazaratu ziren gau izartsuetan eta kafetegi beroetan.

Zer da txotxongiloa? Gizakiak dituen amets, duda, eromen eta amets txakur guztiak azalertzeko aitzakia? Berez, bere kasa, bere kabuz mugi daitekeen izakiak, «ofizialki» manipulatzailetzat jotzen dugunak, bere esanetara duen aztitxoa? Aktore, artista, sortzaile baten gorputz eta arimaren luzapen egurrezkoa, jarraipen burni/harizkoa?... Batek daki.

Auskalo zer gertatu zen Tolosa lotan zegoen hainbat eta hainbat ordu txikitari. Txotxongiloak akaso libre, ziurrenean aske, zergatik ez aise, burlaka, parrandan plaza eta parkeetan...

Baina aurten, misterioaren atarian geunden hamargarren urte honetan, ispiluaren beste aldean dagoen mundu horretarako giltzatxoa eman behar zigutenak etorri dira Uzturre mendiaren magaletara. Izena, gaur egungo latina den ingelesez jarria zuten: *Awaji Puppet Theatre*. Seto itsasoak laztantzen duen Awaji irla japoniarretik iritsi ziren. Mundua mundu ez zenetik dabilta han gizakia eta txotxongiloa nahastura ederrean. Arrantzaleak ziren awajitarrak. Arrantza ona ziurtatzen zutenak, berriz, txotxongiloak ziren.

Ba omen zen jainkoekin mintzatzen zen apaiza. Berak sortuak ziren panpinak. Behin batean hitza lapurtu zioten eta, han goian, Fujiyama sakratuaren jaun eta andereekin hasi ziren hizketan. Ordurarte Hyakudayu apaiza jainkoenganako zubitzat zeukatenez gurtu egin zituzten panpin haiek. Setaz eta ehun dotorez estali zituzten adarrez eginiko gorputzak eta begirune osoz mugitzen ikasi zuten. Lehendabizi zangoak. Gero, pertsonak beren bizitzako aldi desberdinetan —haurra, gaztea, heldua eta zaharra denean— egiten dituzten mugimenduak bereizten hasi ziren. Ondoren, ezkerreko besoaren sekretuak menperatu zituzten. Baina horretarako zazpi urteko praktika

izan zen, gaur egun den bezalaxe, beharrezkoa. Beranduago iritsi zen burua mugiarazteko garaia. Horretan trebe izateko, egun Antzinatean bezala, bizitza osoa pasa behar...

Txotxongiloak eta jainkoak. Jainkoak eta gizakumeak. Giza-kumeak mendi olinpikoetatik erantzunik jaso ez eta panpinari bitartekoa izan zedin eskatu... Ai, marioneta, mendeetako iluntasun miresgarrian murgiltzen dira zure dohainak!

Oharra datorren milurtekoaren sabeletik jaioko diren pantaxoak ere jainkoekiko pasabidea izango dira. Tolosara Italiako *El Galliomare Minimal* antzerkia ere etorri zen *La sirenita* ipuintxoak kontatzeko. «Teleracconto» teknika erabili zuten: telekameratxo batek filmatutako objektu batzuen bitartez, kontalariak istorioa gureganatzen zuen. Telepantaila erraldoi batek guzti hori jaso eta, modu ikaragarri bezain sinesgaitz batez, zabaldu eta erabat itxuraldatu egiten zuen. Ipuinak esateko antzinako era baina teknologiarik aurreratuen eta elektronikoenak birmoldatua. Bideoa eta txotxongiloa. Konputagailu eta jainkoekin solasean dabilta figura txikitxoak.

EUSKARAK BIZI GAITU ETA ANTZERKIAK ALAITU

Halaxe zioen Azpeitiako X. Euskal Antzerki Topaketak bul-tzatzeko prentsan erabili zen leloak. Urolak bainatzen duen herrian euskara eta antzerkia batzen dira abenduero besarkada kezkatu batez. *Maskarada* taldearen partaidea den Mikel Martínezek idatzi zuen legez, «lan elebidunak barruan sartuta ere, azkenengo urteetan euskaraz produzitzen diren antzeslanen kopurua jaisten ari da. Talde amateurak ere gero eta gutxiago dira eta, jakina, haien lanak gero eta urriagoak. Gorakada polita nabaritu da ikastetxeetan egiten diren antzeslanei dago-kionez. Pozgarria benetan. Pena emanten du, ordea, gauzak ez badira nabarmenki aldatzen, sortzen ari den zaletasun horre- k ez duela inolako jarraipenik aurkituko, Madriletik, Katalunia- tik edo Parisetik datorren antzerkiaren ikusle soila izateare- n a ez bada».

Arrazoiz beteriko gogoetak baziren ere, hiru astez, penak zokora bota zituzten Euskal Herriko kantoi guztietatik iritsiriko

teatreroek. Taula gainera iritsi bezain laster dantzan eta jolas arriskutsuetan hasi ziren. *Tanttaka*-koek, euskara zoragarri, garden eta fresku bat erabiliz, luzetxoegi jotzen zuen kasu poliziako pinpirina aurkeztu zuten. *Maskarada* taldeak plazaratu zituen Atxagaren hitz batzuk, «Logalea zeukan ekilibristamakasua» argitzen zutenak, hain zuzen ere. Venezuelatik etorri ziren *Taun Taun*-eko partaideek «night club»era eraman gintuzten. Hantxe, whisky-edale amorratuak eta *jazzmen* primerakoak ziren beraien txotxongiloekin ibili ginen kantari eta traguxka (ifernuko jaun txit gorenarekin hitz egiteko ere balio dute panpin ditxoso hauek, alazankoa!). Xabier Mendiguren gaztearen lanak erabili zituzten bi taldek: Nafarroako *Kaxkarin*-ek «Ai prai bartolome, ai prai Bartolome, zu joanda gero hemen be gagoz gosez» eta Debako *Goaz*-ek era txiro eta traketsez antzestutako «Fernando bizirik hago oraindino».

Animoso dabilta teatreroak. Minez, zaplastekoz ikasi dute formato txikiko lanak izango direla piura txarreko 1993 honetatik bizirik eta patrikan sosen batekin aterako direnak.

Beldurrak jota bazeuden ere burua altxatzen hasi dira eta era helduago batez dihardute.

Halere, berriro Azpeitian biltzekoak badira, topaketak goitik behera sendotu beharko dituzte arduradunek. Aukeraketa-lan arrazionala, taxuzkoa eginez, kasu. Eztabaidarako beta, proportzioa, lekua zabalduz; ikerketarako bideak urratuz eta nonnahi teatroa progamatzen dutenak hara eramanez. 10 urtez amateur gisa jokatu badu ere, urrezkoa, profesionala izan dadila hamaikagarrena. Udalak, Foru Aldundiak eta Jaurlaritzak babestua denez eta teatre roek erreparuz baina benetan, zinez beharrezkotzat jotzen dutenez, Azpeitiak harro, fanfarroi baina dotore eta seriotasun osoz zaindu behar ditu borrrkan tinko dirauten komeriante euskaldunak. Izan dadila Azpeitia bilgune magiko, zentzuzkoa.